

száz hívőjénél, s elfelejtkeznek a kívülállók tömegéről. De főleg az eddig idegen misszionáriusok közreműködésére szorult közösségek érezhetik magukat túl gyengének a krisztusi örömhír sugárzására. Pedig itt is áll: gyakorlat teszi a mestert, a nem működő tag elsatnyul. Ezért szólította fel már 1969-ben VI. Pál Ugandában az afrikaiakat: mostantól kezdve ti vagytok saját magatok misszionáriusai. A brazil püspöki kar is látja, hogy sürgősen nekik maguknak kell (társ-egyházmezekkel s egyéb módszerekkel) átvenniök a prelaturák lelki gondozását, s nem várhatnak csak külföldi, pontosabban európai segítségre. A kezdet nem könnyű, de a mag már csfázni kezd. Iperuban, Nigériában 1977. okt. 23-án, a missziós vasárnapon megnyílt a nemzeti missziós szeminárium. Mind a 28 egyházmege 2—2 szeminaristát küldött. Az innét kikerülő papok más országba mennek misszionáriusnak, vagy pedig kiségitenek a nagyobb paphiányban szenvedő hazai egyházmezekben. Már megindultak a tárgyalások, hogy afrikai papok Braziliába menjenek missziós munkára (Fides, a hírhirdetés kongregációjának hírügynöksége, Róma, 1977. szept. 3.).

Összeállította a szerkesztőség

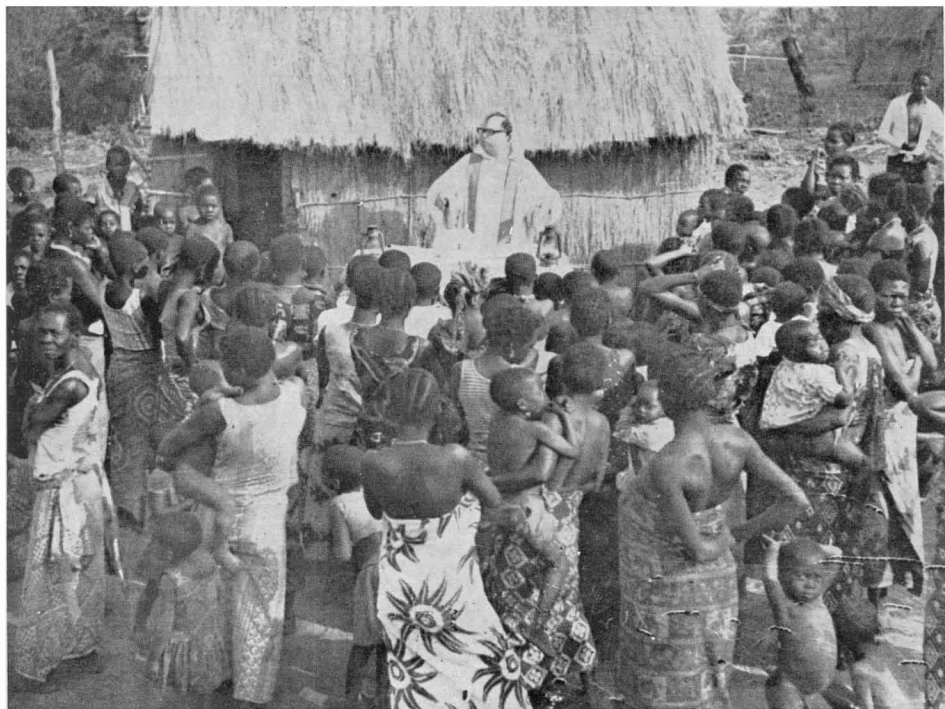
Medvigy Mihály (Róma)

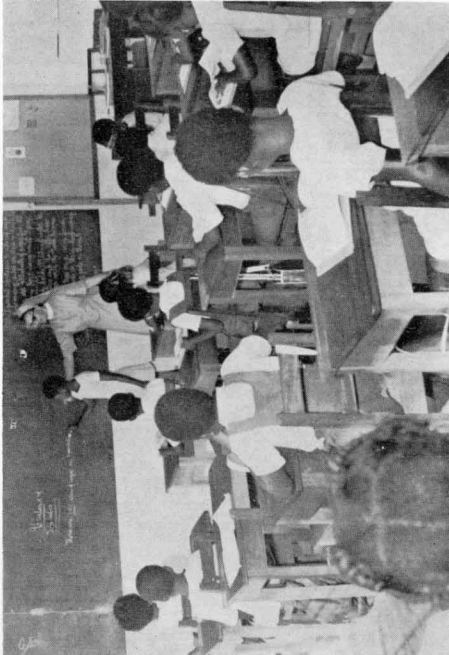
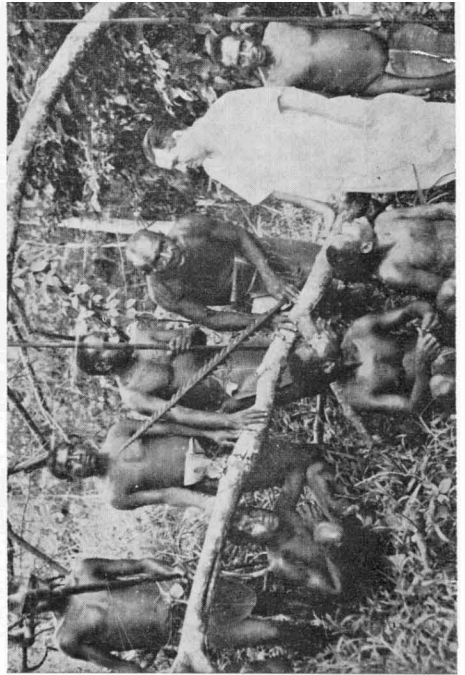
A LICENCIÁTUS-INTÉZMÉNY MAI SZEMMEL

Amikor Európában — hazánk földjét sem véve ki — egyre több lelkipásztori állomáshely áll üresen, ráeszmélünk arra a paphiányra, amely a világegyház egyéb területein mindig is megvolt: nemcsak Ázsiában és Afrikában, a hírhirdetés klasszikus földrészein, hanem elsősorban Latin-Amerika kereszténynek ismert országáiban. Ilyenkor — elvont lehetőségek kigondolása helyett — először „az élet tanítómesteréhez“, a történelmi múlthoz fordulunk tanácsért, a tanulmányozás fényébe állítva azokat az áldozópapi jelenléteket pótló intézményeket, amelyekkel a régiek próbálták kielégíteni a maguk idejében felmerülő szükségletet. Nekünk magyaroknak nem is kell messzire mennünk. Magyar részről már az 1971-es rendkívüli püspöki szinóduson ráirányították a püspöki karok jelenlévő elnökeinek figyelmét a mi XVI-XVII. századunk jellegzetes paphiány-pótló intézményére, a **licenciátusok** működésére.

Lelkipásztori helyzet a török időkben

Az európai középkor vége jól, sőt számszerűség tekintetében túlságosan is jól el volt látva a papság szolgálatával. A pápai tizedszedők feljegyzéseiből tudjuk, hogy az egyházmegeés papi állomáshelyeknek mily sűrű hálózata létezett Magyarországon. A veszprémi egyházmegeének, amely akkor a Margitszigetig terjedt, 1300 táján 487 plébániája volt (az első világháború után a veszpréminek és a székesfehérvárinak együtt kb. 350). Európaszerte városokon kívül nem is egy, a püspöki székhelyeken rendszerint három-négy különböző koldulórendi férfizárda állt. A „barátok“ — akikhez nálunk a remetéből lelki-

pásztorkodóvá lett magyar pálosrend 130 házának tagjait is számítanunk kell — rendszeresen kirajzottak a környékre, és kapcsolatot tartottak a hívekkel, részben igehirdetés és gyóntatás, részben alamizsnagyűjtés által. A koldulórendek világszervezetek lévén, a hazai zárdák lakói közt akárhány világot látott és egyetemi műveltségű szerzetespap akadt.

Ez az egyházi gyöngyélet hazánkban csaknem egycsapásra, néhány évtized leforgása alatt szinte teljesen az ellenkezőjére változott. A régi berendezkedést elsősorú hullámok egyrészt keletről, másrészt nyugatról zúdultak az országra. A török meghódította a terület nagyobbik felét, a püspöki kar elvérzett Mohácsnál; a reformáció rohamos terjedése pedig elnéptelenítette a zárdákat. Akárhány szerzetes előjáró is, mint például a sárospataki ferences házfőnök Kopácsi István, a lutheri mozgalom vezető tényezője lett. A török — a közhiedelemmel ellentétben — nem üldözte a keresztény vallást. Elvben türelmes volt hozzá, de érezte vele az iszlámhoz mért alsóbbrendűségét. Bulgáriában a legmagasabb keresztény templomnak is alacsonyabbnak kellett lennie a legkevésbé magas mecsetnél (a keresztény lakosság ezért a földbe mélyesztve építette templomait). A hódoltságai magyar területen a romlásnak indult templomok helyreállítása a török hatóság engedélyéhez volt kötve, amit rendszerint csak hosszas huzavona után adtak meg; és ha a kijavított épület valamivel nagyobbra sikerült az eredetinél, kíméletlenül lerombolták az egészet. A papság, ahol megmaradt, működhetett: az egyházmegyes klérus és a protestáns lelkipásztorok egyaránt; bár a török örült a keresztényeket gyengítő vallási megosztásnak, és a bégek inkább kegyelték a prédikátorokat, mint a katolikus klérust, amelynek király-kinevezte főpásztorai ellenséges területen, akárhányszor épp Bécsben éltek. Igaz azonban, hogy a török kormányzat szeretete könnyen áttekinteni a helyzetet, és olykor csak egyféle nem-katolikus igehirdetők működését tűrte meg valamely területen. A szerzetes-együttélés nem volt biztonságos, mert ahol elvihető értéket sejtettek a fosztogatók, oda rátámadtak. Ám a kolduló barátok létét és kóborlásait, mint afféle keresztény dervisekét, a törökök megértették, és elnézték zárdáik működését Szegeden és Gyöngyösön, majd Kecskeméten és Pesten is. A szegedi házfőnök 1648-tól a csanádi püspök helynöke volt. Elenyésző kivétellel szintén barátok — balkáni ferencsesek — voltak azok a felszentelt püspökök, akik éppen nem veszélytelen körútjaikon kiszolgáltatták a bértelés szentségét, és nagyritkán papot szenteltek. Számos bátor jezsuitáról is tudunk, akik hajlandók voltak a hódoltságai területen önként megtelepedni. Belgrádban 1612 óta állandóan tartózkodott kettő, akik apostoli útjaikon Kalocsáig és Temesvárig jutottak. Pécsen mint a távoli megyéspüspök helynökei működtek, időnkint joghatósági surlódásban a pápa küldötte vándorló felszentelt püspökkel. A pécsi jezsuita település körülbelül egyidős a belgrádival, és megérte a felszabadulást.

A török türte birodalmában az orthodox egyház főpapjait, sőt meghódított nemzetük született vezetőit és képviselőit látta bennük. Megválasztásukba természetesen beleszólt, beiktatásukból hasznot húzott, és népi zavargások

vagy felkelések esetén felakasztotta őket. Érthető tehát, hogy a Szentszék hasztalan nógatta a magyar katolikus püspököket, hogy települjenek át hódoltsági egyházmegyéikbe. Királyaink sem túrték volna vélt püspökkinevező jogok csorbítását. Bár a feltételes múlt idő tárgyalása nem tartozik a történettudomány körébe, biztosra vehetjük, hogy a török viszonyokhoz alkalmazkodni képes főpapság esetlen jelentőset enyhült volna a paphiány, — de persze számos vértanút (a keleti egyház szóhasználatá szerint „neo-mártírt”) is tisztelhetnénk a hódoltsági idő püspökeinek sorában.

Az óriási paphiányt, kiváltképp kezdetben, még csak súlyosbította a katolikusok szórvány-helyzete. A XVI. század utolsó évtizedeiben, Verancsics csanádi püspök egykorú becslése szerint a lakosságnak már csak egy ezreléke volt katolikus a királyi Magyarországon, Erdélyben és a hódoltsági területen egybevéve. — Ez híven tükrözi — nem ugyan a valóságot, hanem azt, ahogy akkoriban felelős helyen látni vélték a valóságot. Ez is történelem a javából. Kolozsvárt 1579-ben, amikor a jezsuiták végre-valahára ideiglenesen megtelepedhettek, már egyetlen katolikus pap sem volt. A hívek ugyanekkor nagyon is óhajtották az Egyház szolgálatait. Antonio Possevino jezsuita atya, aki mint pápai követ ekkortájt, a Báthoryak idején, vagyis katolikus szempontból viszonylag szerencsés években utazhatta be Erdélyt, így ír XIII. Gergely pápának: „A szomszédságban van továbbá, de már török uralom alatt, Temesvár, Belgrád és Bosznia. Onnét is szép számban jönnek a katolikusok, hogy akár csak egyetlen misét találjanak, vagy hogy feloldozást nyerhessenek, noha ez hosszú útjukba kerül, és elég gyakran az életük kockáztatásával jár. Magában Váradon kétezernél több katolikus van. Összefut hozzájuk a szomszéd területekről és török földről, Gyuláról még négy-ötezer ember. De ennek a városnak nincs katolikus igehirdetője. Egy szegény idegen pap mondja nekik a misét.”

A középkor csak a főiskolát végző, magasabb állásokra pályázó, ösztöndíj-számba menő javadalmakat élvező klérust nevelte kollégiumokban. A szemnáriumi papnevelést az 1563-ban zárult trienti zsinat rendelte el, és csaknem egy évszázadba került, míg a rendelkezésből nálunk számottevő valóság lett. A nép leendő papjai a középkor végén is a plébánosok oldalánál inaskodva szereztek szakmai ismereteiket, és egy eléggé szerény követelményű vizsga után részesültek a felszentelésben. Ám a török alatt rengeteg plébánia szűnt meg: egyszerűen azért, mert a falvak lakossága bemenekült a fosztogató katonaság elől nagyobb biztonságot nyújtó városokba. A királyi Magyarországon vagy Erdélyben a protestánsná lett földesurak saját hitükön lévő lelkipásztorkat küldtek a plébániákra birtokaikon. A helyzet csak Pázmány Péter érsek-prímás működésének végeztével († 1637) változott meg. Ettől fogva lett a katolikus vallás újból döntő tényezővé a királyi Magyarországon. Ám a fordulat a hódoltsági területen is megmutatkozott. A Belgrádból Kecskemétre látogató ferences püspök 1649-ben ezer katolikust talált a protestáns többségű városban; Jászberényben viszont, ahol 1300 katolikusból 593 bérmálkozott, protestáns alig volt már.

A licenciátusok működése

A paphiány továbbra is elképesztő volt és maradt. A püspökök azonban — vagy helynökeik — világi férfiaknak, elsősorban iskolamestereknek adtak megbízást a hívek bizonyos korlátolt mértékű lelkipásztori gondozására. E megbízottak voltak a „licenciátusok” (ténykedésre jogosítottak). Feladatuk volt a híveket vasárnaponként és ünnepeken harangszóval összehívni a templomba vagy más alkalmas épületbe, más híján esetleg magánháza is. Ott előimádkozni, éneket vezetni, felolvasni a szentírási szakaszokat; esetleg igét is hirdetni, de inkább könyvből olvasva, mint a saját szavaikkal. A plébános helyett ténykedtek a házasságkötésnél, bevezették a templomba és a szokásos áldásban részesítették az új asszonyt és az új édesanyát. Keresztelték a gyermekeket, egyházi végtisztességet adtak a halottaknak, előkészítették a híveket a szentségek vételére az időnkint megjelenő felszentelt pap vagy püspök kezéből; ilyenkor misére is vezették a híveket. Hitoktattak, kihirdették az ünnepeket és a böjtöket, körmeneteket tartottak. Ha lehetséges volt, idejében papot hívtak a nagybetegekhez; ha pedig nem, akkor felkészítették őket a halálra a hit, remény, szeretet és a bűnbánat felindításával. Ténykedésüknél reverendát és karinget viseltek. A zsinati jegyzőkönyvek megadják nekik a „tisztelendő licenciátus-plébános” címet.

A licenciátus a legközelebbi áldozópap-plébános felügyelete és természetesen esperesi ellenőrzés alá tartozott. Köteles volt a papok közül lelkiatyát választani, akinél legalább havonként gyónnia kellett. Évről évre vizsgát is kívántak tőle. Minthogy azonban a licenciátusi működés ránk maradt szabályzatai már eléggé későiek, a XVIII. századból valók, nem tudhatjuk, hogy eleve így volt-e, sem azt, hogy milyen mértékben teljesültek ezek az előírások. A szabályozás különben is inkább arra szokott rávilágítani, ami gyakori hiányszámként mutatkozik. A főpásztorok — mint Pázmány nyilatkozatai mutatják — a legszívesebben elbocsátották volna a licenciátusokat, de nem nagyon fölényeskedhettek velük, hiszen nélkülözhetetlenek voltak, nehéz, kockázatos és rosszul javadalmazott szolgálatot teljesítettek. A királyi Magyarországon tanult és felszentelt papokra egyrészt ott is szükség volt, másrészt a többségük nem is volt hajlandó vállalni az életveszélyes és megaláztatásokkal járó működést a hódoltsági területen.

A licenciátusok szolgálatáért az Egyház szerény megélhetést biztosított; rendszerint szerényebbet, mint egy felszentelt papnak. Helyenként élvezték a teljes plébániai javadalmat, amellyel lakás is járt; beiktatáskor ugyanúgy le kellett tenniük a tridenti hitvallást, mint a klerikus javadalmasoknak. Mindenhol megkapták a stólaíjvédelmet (kereszteléskor, esketéskor, avatáskor és temetéskor; a sírnál mondott gyászbeszédért külön is). Esetleg évi fizetést kaptak a hívektől természetben és pénzben. Az illetékes papot hivatalos ottartózkodása alkalmával élelmezniük és szállásolniuk kellett. Minthogy a működési engedélyért az első év után, de később is legalább kétévénként újra folyamodniuk kellett, ez jó alkalom volt a híveknek, hogy újra szerződjenek licen-

ciátusokkal, lehetőleg lejjebb szorítva a járandóságát. Számos plébánia nem is akart felszentelt papot, nehogy többet kelljen fizetnie.

A licenciátusok számáról csak helyvel-közzel értesülünk. Pázmány szerint 1628-ban körülbelül kétannyi licenciátus működött, mint ahány pap; ám az ő elnökletével tartott 1630-as nagyszombati egyházmegyei zsinaton már csak 29 licenciátussal találkozunk a megjelent 102 lelkipásztor névsorában.

Cserneký János jezsuita atya, pécsi püspöki helynök 1620-ban fópásztorához levelet küldött, amelyet Harangozó Bálint szekcsói tanító másfél havi utazás után szerencsésen kézbesített is Bécsben. A püspök jegyzeteiből ismerjük a levél tartalmát és a futár szóbeli közléseit. Eszerint Pécsen mintegy 700 katolikus él csaknem kétannyi unitárius között. Van még hatvan kálvinista is, de ők a katolikus kápolnába járnak, mert a török nem hagyja, hogy vallásukat gyakorolják. Sokan katolikkussá is lesznek közülük, csak a gyónás esik nehezükre. A katolikusok pécsi iskolájába negyven tanuló jár. Az egyházmegyében három év alatt hat templomot sikerült helyreállítani. Három magyar pap van, egyiküket ott szentelte a ferences üszkübi püspök. Egy másik fiatal papot fel kellett függeszteni, ezért csak licenciátuskodik. Kivüle még tizenegy licenciátus van. Működik a környéken egy jó tucat horvát pap is a belgrádi egyházmegyéből.

Pongrácz György püspök idejében a „hódoltságí váci egyházmegyének hetvenhárom községében voltak a katolikusok, akiket tizenhárom plébános és harminchárom licenciátus gondozott. Ez 1673-as adat.

A licenciátus-intézmény mérlege

A licenciátusok ellen sok panasz is volt. A pécsi egyházmegyében egyeseket valósággal meg kellett téríteni, mert világi létükre gyóntattak, és közönséges ostyával „áldoztattak”. Több helyről is hangzott el panasz, hogy megeskettek olyan elváltakat, akiknek házastársa még életben van. Javíthatatlanul önállóan prédikáltak a jóváhagyott beszédek felolvasása helyett.

Erdemük mégis óriási. Megtartották híveiket a katolikus hitben, amelyet még terjesztettek is. Összetartották a magyarokat, művelték és meggyökerezítették a hazai nyelvű egyházi népéneket. Pázmány elsősorban az ő használatukra adta ki szentbeszédeit. Még az 1700-as évek elején is nélkülözhetetlenek voltak. Jórészük házasember volt. Ez fontos lehetőségnek bizonyult, mert módot adott számos protestáns lelkésznek, hogy katolikus meggyöződésre jutva továbbra is egyházi szolgálatban működhessék. A bevált nőtlen licenciátust pedig pappá lehetett szentelni.

Kérdezhettük azonban, miért nem szentelte az Egyház a licenciátusokat szerpappá, oltárszolgává (akolituszá) vagy legalább felolvasóvá. A választ három szempont adja meg. A reneszánsz óta valami karizma-idegen gyakorlat mutatkozik a nyugati egyházban. A keresztény múlttól eltérően annyira fontosnak tartjuk az emberileg minél alaposabb szakképzést, hogy szinte háttérbe szorul a szentségi vagy szentelményi felavatás misztériuma. Jellemző, hogy

még a II. vatikáni egyetemes zsinaton is mennyire idegenkedett a főpapok jelentős számú kisebbsége a lelki gondozásban segédkező világiak állandó szereppé szentelésétől. — Egy további szempont, hogy a klérus alsóbb fokozatai, sőt maga a szerpapi rend is, az újkorban egyre inkább az áldozópapság előkészítő lépcsőfokai lettek, és — az ókori hagyománytól eltérően — nem állandó jellegű megbízások többé. Kivétel azért akadt még a múlt században is (mint például az áldozópappá sem szentelt bíborosok vagy a kisebb rendekben részesített Liszt Ferenc). Am a hazai licenciátusok esetében egy harmadik szempont esett leg súlyosabban latba. A méltatlan életű (például részegeskedő) papoktól, akikre zsinataink panaszkodtak, főpásztoruk nem tudott szabadulni. Az egy-két évre megbízott licenciátusok esetén könnyebben nyílt mód erre. Ezért nem volt tanácsos állandó jelleggel felavatni őket. Persze egy felszentelt klerikust is el lehet tiltani a papi teendőktől, vagy akár le is lehet fokozni, csakhogy ez százsorta botránosabb, mint egy-egy megbízást meg nem újítani; főként ha a megürült helyet már egy hamarjában felszentelt pappal lehetett betölteni (Pázmány idejében nálunk a szemináriumi papképzés rendszerint mindössze két évre terjedt).

Licenciátusokat a jelenkorban?

Nem kellene-e sürgetnünk ma is, hogy az Egyház állítsa fel, vagy állítsa vissza a licenciátusok intézményét? Aki ezt követeli, nyitott kapukat dönget. Talán még nem figyeltünk fel rá eléggé, de tény, hogy a II. vatikáni egyetemes zsinat és a rákövetkező újszerű liturgiai jogalkotás nemcsak felújította már az effajta szolgálatokat, hanem jóval tovább is ment a XVI.—XVII. századi gyakorlatnál. Nem csupán az állandó szerepesség fokozatának életbeléptetésére gondolunk, hanem elsősorban arra, hogy a felavatott felolvasók, sőt még az áldoztatásra is hivatott akolitusok sem tagjai többé a klérusnak. A püspökök világi ifjakat és férfiakat avathatnak fel e szolgálatokra bárhol a világon. Sőt számos egyházi szertartás végzését bízhatja már az Egyház akár felavatatlan férfiakra vagy nőkre. A gyermekkeresztelés magyarul is megjelent szertartáskönyve leírja például, hogyan keresztel szükség esetén a világi hívő. Egyáltalán nem a régi értelemben vett „szükségkeresztésről” van itt szó, hanem valóságos pap nélküli liturgiáról. Püspökeink elrendelték, hogy ennek menetét ezentúl minden hazánkban kiadandó imádságoskönyvben közölni kell, hogy állandóan kézre álljon.

Az illetékes egyházi hatóságtól megbízott világi személy ma már bűnbánati igeliturgiát vezethet (Bűnbocsánat és Oltáriszentség, Budapest 1976, 27. o. 37. szám), igeliturgiával kapcsolatosan áldoztathat (i. m. 230. o. 20. sz.), igen szép szertartás keretében áldoztathatja a betegeket, sőt nyújthatja nekik a szent útravalót is a halál óráján (i. m. 250. o. 54., 56. skk.). A temetés új liturgiája is módot ad, hogy a szertartást világi hívő vezesse. Áldozópapok vagy szerepapak hiánya (illetőleg másirányúan igénybevett volta) esetén úgy helyes, ha „háromállomás” temetés esetén a halott lakásán és a temetőben végzen-

dő szertartást világi személy vezeti; jó, ha ugyanaz történik az otthoni halott-
virrasztás alkalmával is. A mise nélküli temetés szertartását teljes egészében
szerpap végezheti. Lelkipásztori szükség esetén a püspöki karok az Apostoli
Szentzsék hozzájárulásával világi embert is megbízhatnak vele (Ordo Exsequi-
arum, n. 19). Egyébként a püspöki konferenciákra tartozik annak eldöntése,
hogy adható-e megbízás világiaknak temetési szertartások végzésére (i. m.
n. 22, d). A házasságkötés új menete még nem ad módot ilyesmire, de sajá-
tos vidékeken (például missziós területen) rendkívüli megbízások lehetsé-
gesek, és elő is fordulnak.

Nem-liturgiai jellegű lelkipásztori elfoglaltságokra (például hitoktatásra,
irodai ügykezelésre) méginkább lehet világiakat alkalmazni. Ausztriában már
vannak plébániák, amelyeket szerzetesnő vezet. Az Amerikai Egyesült Álla-
mokban számos egyházmegyei irodának van női tisztviselői kara, csupán a fő-
pásztor és a helynök a felszentelt személyek. Van papnevelő főiskola is női
dogmatika-professzorral. Mindezek nemcsak elsőrendű női munkahelyek, mert
4-5 óra fizetett elfoglaltság mellett még időt és erőt hagynak az alkalmazottak-
nak háziasszonyi és családjainak teendőik ellátására az emberhez méltó sza-
badidő sérelme nélkül; hanem egyszersmind az apostoli életformát vállaló papot
is szabadabbá teszik a valóban apostoli munkára, hogy „mindenkinek min-
dene” lehessen (1Kor 9,22), és megszabadulva az anyakönyvek, az akták és a
számadások béklyóiból valóban át tudja élni cölibátusának értelmét. Ilyen ér-
telemben is „az idők jelei”.

Források és irodalom: Péterffy, Carolus SJ: Sacra concilia ecclesiae ro-
mano-catholicae in regno Hungariae celebrata. II. vol. (1560—1734). Posonii 1742. —
Veress, Andreas: Fontes rerum Transylvanicarum (Erdélyi történelmi források) Tom. I.
Epistolae et acta Jesuitarum Transylvaniae temporibus principum Báthory. Kolozsvár-
Budapest 1911. — Lányi Károly — Knauz Nándor: Magyar egyháztörténelem. II. Eszter-
gom 1869. — Juhász Kálmán: A licenciátusi intézmény Magyarországon. Budapest 1921.
— ua.: Ein Beitrag zur Laienseelsorge in der Diözese Raab. Burgenländische Heimat-
blätter, 21 (1959), 262—271. — Holovics Flórián: Baranya a XVII. század elején. Dallos
Miklós pécsi püspök jegyzete 1620-ban. A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1966,
Pécs 1967, 171—178. — Hermann Egyed: A katolikus egyház története Magyarországon
1914-ig. München 1973.

Béky Gellért (Kóbe, Japán)

A KERESZTÉNY RÉSZVÉTELE A VILÁGMISSZIÓBAN

A misszió mint találkozás és szembesítés

A misszió ma már nem az, mint régen volt. Nem annyira a „vadak”, holmi
primitív erdőlakók a mai missziók színtere (régen is kevés volt az efféle misz-
zió). Szerencsére a romantika kezd lekopni a misszió fogalmáról. A valóság
nem egyszer kiábrándítóan józanabb, mint a hozzá fűzött képzeletbeli aszo-
ciációk voltak.